O‘ZBEKISTON VA BMT HAMKORLIGI: MILLIY MANFAATLARNING XALQARO MAYDONDAGI IFODASI (2017–2021-YILLAR)

Atamuratova Salomat Mahmudovna
Urganch innovatsion universiteti 2-bosqich magistranti.
salomatatamuratova99@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada 2017–2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasining Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) bilan hamkorligi milliy manfaatlar nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, BMT, milliy manfaatlar, tashqi siyosat, Markaziy Osiyo, xalqaro hamkorlik, Harakatlar strategiyasi, Orolbo‘yi, diniy bag‘rikenglik.

Аннотация. В статье анализируется сотрудничество Республики Узбекистан с Организацией Объединённых Наций в 2017–2021 годах с точки зрения национальных интересов.

Ключевые слова: Узбекистан, ООН, национальные интересы, внешняя политика, Центральная Азия, международное сотрудничество, Приаралье.

Annotation. This article examines Uzbekistan’s cooperation with the United Nations in 2017–2021 through the lens of national interests.

Keywords: Uzbekistan, United Nations, national interests, foreign policy, Central Asia, international cooperation, Aral Sea region.

1. KIRISH (INTRODUCTION)

2017–2021-yillar O‘zbekiston tashqi siyosatida ochiqlik, pragmatizm va o‘zaro manfaatli hamkorlikni kuchaytirish bilan tavsiflanadi. Ushbu davrda xalqaro munosabatlarda milliy manfaatlarni ilgari surish faqat ikki tomonlama aloqalarni kengaytirish bilangina cheklanmay, ko‘p tomonlama diplomatiya, avvalo BMT doirasidagi faoliyat orqali ham namoyon bo‘ldi. BMT minbari O‘zbekiston uchun mintaqaviy xavfsizlik, yaxshi qo‘shnichilik, barqaror taraqqiyot, diniy bag‘rikenglik va ekologik muammolarni xalqaro hamjamiyat e’tiboriga yetkazish imkonini berdi [6].

Tashqi siyosat ustuvorliklari Harakatlar strategiyasida belgilab berilgan bo‘lib, ularning BMT doirasidagi ifodasi turli darajadagi hujjatlarda – Prezident nutqlarida, hamkorlik rejalarida va Bosh Assambleya rezolyutsiyalarida – aks etgan [1; 2; 3; 4; 5; 6]. Mazkur hujjatlarni alohida diplomatik tadbirlar sifatida emas, balki milliy manfaatlarning xalqaro maydondagi o‘zaro bog‘liq ifodasi sifatida ko‘rib chiqish masalani tizimli yoritish uchun zarur.

Tadqiqotning maqsadi – 2017–2021-yillarda O‘zbekiston va BMT o‘rtasidagi hamkorlikning asosiy yo‘nalishlarini milliy manfaatlar bilan bog‘liq holda tahlil qilish, mazkur hamkorlikning xalqaro va mintaqaviy siyosatdagi o‘rnini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot savoli: O‘zbekistonning milliy manfaatlari BMT bilan hamkorlikning qaysi yo‘nalishlarida va qanday hujjatlar orqali xalqaro kun tartibiga olib chiqildi?

2. METODLAR (METHODS)

2.1. Tadqiqot materiallari.

Tadqiqotning manbaviy bazasini quyidagi rasmiy hujjatlar tashkil etdi: Prezidentning 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son Farmoni bilan tasdiqlangan Harakatlar strategiyasi [1]; BMT Bosh Assambleyasining A/RES/72/283, A/RES/73/128, A/RES/74/214 va A/RES/75/278-sonli rezolyutsiyalari [2–5]; Prezident Shavkat Mirziyoyevning BMT Bosh Assambleyasi 72-sessiyasidagi nutqi [6; 8] hamda BMT Bosh kotibi bilan uchrashuv haqidagi rasmiy axborot [7].

2.2. Tadqiqot usullari

Tadqiqotda tarixiylik, xronologik izchillik, qiyosiy tahlil va rasmiy hujjatlarni mazmunan o‘rganish usullaridan foydalanildi. Tarixiylik va xronologik izchillik tamoyili hujjatlarni qabul qilingan vaqti bo‘yicha (2017–2021-yillar) tartiblash imkonini berdi. Qiyosiy tahlil rezolyutsiyalarni mavzusi va milliy manfaatlarning tegishli yo‘nalishi bo‘yicha solishtirishda qo‘llanildi.

2.3. Tahlil mezonlari

Hujjatlar to‘rtta mavzuviy yo‘nalish bo‘yicha guruhlandi: (1) mintaqaviy tinchlik va xavfsizlik; (2) ma’rifat va diniy bag‘rikenglik; (3) barqaror turizm va iqtisodiy hamkorlik; (4) Orolbo‘yi muammosi va ekologik diplomatiya. Har bir yo‘nalishda hujjat mazmuni O‘zbekistonning tegishli milliy manfaati bilan bog‘liqligi nuqtayi nazaridan baholandi.

3. NATIJALAR (RESULTS)

3.1. Harakatlar strategiyasi va BMT bilan hamkorlikning huquqiy-siyosiy asosi

O‘zbekistonning 2017–2021-yillardagi tashqi siyosiy yo‘nalishlarini belgilashda Harakatlar strategiyasi muhim dasturiy-huquqiy asos bo‘ldi. Strategiyaning beshinchi ustuvor yo‘nalishida xavfsizlik, millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglikni ta’minlash bilan bir qatorda, chuqur o‘ylangan, o‘zaro manfaatli va amaliy ruhdagi tashqi siyosat yuritish vazifasi belgilandi. Unda O‘zbekiston atrofida xavfsizlik, barqarorlik va ahil qo‘shnichilik muhitini shakllantirish hamda mamlakat xalqaro nufuzini mustahkamlash ustuvor maqsadlar sifatida qayd etildi [1].

Mazkur yondashuv tashqi siyosatning milliy manfaatlarga xizmat qiluvchi to‘rtta yo‘nalishini o‘zaro bog‘ladi: birinchidan, davlat suvereniteti va xavfsizligini mustahkamlash; ikkinchidan, Markaziy Osiyoda ishonch va hamkorlik muhitini shakllantirish; uchinchidan, iqtisodiy taraqqiyot uchun qulay tashqi sharoitlar yaratish; to‘rtinchidan, inson huquqlari, bag‘rikenglik va barqaror rivojlanish kabi umuminsoniy masalalarda xalqaro hamkorlikni kuchaytirish. BMT bilan muloqot aynan shu yo‘nalishlarning xalqaro darajada ilgari surilishiga xizmat qildi.

2017-yil sentabr oyida Prezident Shavkat Mirziyoyev BMT Bosh Assambleyasining 72-sessiyasida nutq so‘zlab, Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlikni ta’minlash, Afg‘onistondagi vaziyatni tinch yo‘l bilan hal etish, Orol fojiasi oqibatlarini yumshatish, yoshlar va ma’rifat masalalariga e’tibor qaratdi [6; 8]. Nutq mazmuni O‘zbekiston tashqi siyosatida mintaqaviy muammolarni xalqaro hamjamiyat bilan hamkorlikda hal etish tamoyili kuchayganini ko‘rsatdi.

Shu tashrif doirasida BMT Bosh kotibi Antonio Guterresh bilan uchrashuv o‘tkazilib, tashkilot bilan hamkorlikni rivojlantirish masalalari muhokama qilindi. Rasmiy axborotda 2017–2020-yillarga mo‘ljallangan hamkorlik bo‘yicha amaliy harakatlar rejasi qabul qilingani qayd etilgan [7]. Bu hujjat O‘zbekiston va BMT o‘rtasidagi muloqotni aniq amaliy vazifalar bilan boyitishga qaratilgan muhim mexanizmlardan biri bo‘ldi.

3.2. Markaziy Osiyoda tinchlik va yaxshi qo‘shnichilikni mustahkamlash

Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik, xavfsizlik va barqaror rivojlanishni ta’minlash 2017–2021-yillardagi tashqi siyosatning eng muhim ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘ldi. Mintaqa davlatlari o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlash, chegaralar, transport, savdo, suv-energetika va ekologiya masalalarida muloqotni rivojlantirish O‘zbekistonning milliy manfaatlari bilan bevosita bog‘liq edi, chunki mintaqaviy barqarorlik mamlakat xavfsizligi, iqtisodiy aloqalar va aholi farovonligiga ta’sir ko‘rsatadi.

2018-yil 22-iyunda BMT Bosh Assambleyasi tomonidan A/RES/72/283-sonli “Markaziy Osiyo mintaqasida tinchlik, barqarorlik va barqaror taraqqiyotni ta’minlash maqsadida mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash” rezolyutsiyasi qabul qilindi. Hujjatda mintaqaviy hamkorlik, yaxshi qo‘shnichilik, xavfsizlik, iqtisodiy va ekologik rivojlanish, shuningdek Afg‘onistonda tinchlik jarayonini qo‘llab-quvvatlash kabi masalalar aks etdi [2].

3.3. Ma’rifat, diniy bag‘rikenglik va xalqaro muloqot

O‘zbekistonning BMT bilan hamkorligida ma’rifat, diniy bag‘rikenglik va madaniyatlararo muloqot masalalari ham muhim o‘rin egalladi. Bu yo‘nalish mamlakat ichidagi millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglik siyosati bilan bir qatorda, xalqaro maydonda ekstremizm va murosasizlikning oldini olish, turli din va madaniyat vakillari o‘rtasida o‘zaro hurmatni rivojlantirish maqsadlariga xizmat qildi.

2018-yil 12-dekabrda BMT Bosh Assambleyasi A/RES/73/128-sonli “Ma’rifat va diniy bag‘rikenglik” rezolyutsiyasini qabul qildi. Hujjatda fikr, vijdon va din erkinligi, bag‘rikenglik, kamsitmaslik hamda turli madaniyatlar o‘rtasidagi muloqotning ahamiyati ta’kidlangan [3]. Mazkur rezolyutsiya mavzusi O‘zbekiston ilgari surgan ma’rifat va bag‘rikenglik g‘oyalarining xalqaro kun tartibidagi dolzarbligi bilan uyg‘unlashdi.

3.4. Barqaror turizm va iqtisodiy hamkorlik

2017–2021-yillarda O‘zbekiston tashqi siyosatida iqtisodiy diplomatiya, savdo-iqtisodiy aloqalar, investitsiyalar va transport-kommunikatsiya imkoniyatlarini kengaytirish muhim ahamiyat kasb etdi. BMT doirasida barqaror turizm masalasining ilgari surilishi ham iqtisodiy manfaatlar va xalqaro hamkorlikning tutashgan nuqtalaridan biri bo‘ldi.

2019-yil 19-dekabrda BMT Bosh Assambleyasi A/RES/74/214-sonli “Markaziy Osiyoda barqaror turizm va barqaror rivojlanish” rezolyutsiyasini qabul qildi. Hujjat mintaqada turizmni barqaror rivojlantirish, uning iqtisodiy va ijtimoiy imkoniyatlaridan foydalanish hamda barqaror taraqqiyot maqsadlariga erishish bilan bog‘liq masalalarni qamrab oladi [4].

3.5. Orolbo‘yi muammosi va ekologik diplomatiya

Orol dengizi fojiasi O‘zbekiston va butun Markaziy Osiyo uchun uzoq muddatli ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarga ega muammodir. Suv resurslaridan oqilona foydalanish, cho‘llanish, aholi salomatligi, bioxilma-xillik va ekologik migratsiya kabi masalalar milliy chegaralardan tashqariga chiqadi. Shu sababli Orolbo‘yi muammosini xalqaro kun tartibiga olib chiqish O‘zbekistonning ekologik xavfsizlik va barqaror rivojlanish manfaatlari bilan bog‘liq bo‘ldi.

2021-yil 18-mayda BMT Bosh Assambleyasi A/RES/75/278-sonli “Orolbo‘yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar zonasi deb e’lon qilish” rezolyutsiyasini qabul qildi. Ushbu hujjat Orolbo‘yi mintaqasidagi ekologik vaziyatga xalqaro e’tiborni kuchaytirish, innovatsion yondashuvlar va texnologiyalarni qo‘llash zarurligini ta’kidlaydi [5].

3.6. Rezolyutsiyalarning qiyosiy ko‘rinishi

Tahlil qilingan to‘rtta rezolyutsiya 1-jadvalda mavzusi va milliy manfaat yo‘nalishi bo‘yicha umumlashtirilgan.

1-jadval. BMT Bosh Assambleyasi rezolyutsiyalarining qiyosiy tahlili [2–5]

№	Rezolyutsiya	Qabul qilingan sana	Mavzusi	Milliy manfaat yo‘nalishi
1	A/RES/72/283	2018-yil 22-iyun	Markaziy Osiyoda tinchlik, barqarorlik va barqaror taraqqiyotni ta’minlash maqsadida mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash	Mintaqaviy xavfsizlik va yaxshi qo‘shnichilik
2	A/RES/73/128	2018-yil 12-dekabr	Ma’rifat va diniy bag‘rikenglik	Millatlararo totuvlik, diniy bag‘rikenglik, madaniyatlararo muloqot

№	Rezolyutsiya	Qabul qilingan sana	Mavzusi	Milliy manfaat yo‘nalishi
3	A/RES/74/214	2019-yil 19-dekabr	Markaziy Osiyoda barqaror turizm va barqaror rivojlanish	Iqtisodiy diplomatiya va iqtisodiy taraqqiyot
4	A/RES/75/278	2021-yil 18-may	Orolbo‘yi mintaqasini ekologik innovatsiyalar va texnologiyalar zonasi deb e’lon qilish	Ekologik xavfsizlik va barqaror rivojlanish

4. MUHOKAMA (DISCUSSION)

2017–2021-yillardagi O‘zbekiston–BMT hamkorligini tahlil qilish bir nechta xulosaga kelish imkonini beradi. Birinchidan, Harakatlar strategiyasida belgilangan tashqi siyosat ustuvorliklari BMT doirasidagi tashabbus va muloqotlar uchun milliy siyosiy-huquqiy asos bo‘lib xizmat qildi. Ikkinchidan, Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlik masalalari O‘zbekiston tashqi siyosatining markaziy yo‘nalishlaridan biri sifatida xalqaro maydonda ilgari surildi. Uchinchidan, ma’rifat va diniy bag‘rikenglik, barqaror turizm hamda Orolbo‘yi ekologiyasi kabi masalalar milliy manfaatlar va global barqaror rivojlanish kun tartibi o‘rtasidagi bog‘liqlikni namoyon etdi.

Orolbo‘yi bo‘yicha rezolyutsiyani ekologik diplomatiyaning muhim ko‘rinishi sifatida baholash mumkin. Uning ahamiyati Orolbo‘yi muammosini faqat milliy yoki mintaqaviy darajada emas, balki xalqaro hamkorlik va barqaror rivojlanish kun tartibi doirasida ko‘rib chiqish imkoniyatini kengaytirganidadir. Shu bilan birga, hujjatning amaliy natijasi ekologik loyihalarni moliyalashtirish, ilmiy tadqiqotlar, mahalliy aholi manfaatlarini hisobga olish va xalqaro sheriklar bilan izchil hamkorlikka bog‘liq.

Ilmiy yangilik. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, 2017–2021-yillardagi O‘zbekiston–BMT hamkorligi alohida diplomatik tadbirlar yig‘indisi sifatida emas, balki milliy manfaatlarning xalqaro maydonda ifodalanishi va ilgari surilishining o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlari sifatida tizimli tahlil qilindi. Xususan, A/RES/72/283, A/RES/73/128, A/RES/74/214 va A/RES/75/278 rezolyutsiyalari mintaqaviy xavfsizlik, bag‘rikenglik, barqaror turizm va ekologik xavfsizlik yo‘nalishlari bo‘yicha qiyosiy ko‘rib chiqildi [2–5]. Tahlil mualliflik xulosasi sifatida BMT bilan hamkorlikning uchta o‘zaro bog‘liq vazifasini ajratish imkonini berdi: milliy manfaatlarni xalqaro kun tartibiga olib chiqish; Markaziy Osiyoda hamkorlik muhitini mustahkamlash; transmilliy muammolarni ko‘p tomonlama mexanizmlar orqali hal etishga ko‘maklashish.

Tadqiqotning cheklovlari. Tadqiqot rasmiy hujjatlar va nutqlarning mazmuniy tahliliga asoslangan. Rezolyutsiyalarning amaldagi ta’siri, ularni moliyalashtirish hajmi va ijrosi natijalari ushbu maqolada baholanmagan; bu masalalar keyingi tadqiqotlar uchun istiqbolli yo‘nalish bo‘lib qoladi.

XULOSA

2017–2021-yillarda O‘zbekistonning BMT bilan hamkorligi mamlakat tashqi siyosatida milliy manfaatlarni ko‘p tomonlama diplomatiya vositasida ilgari surishning muhim yo‘nalishiga aylandi. Harakatlar strategiyasida belgilangan xavfsizlik, yaxshi qo‘shnichilik, xalqaro nufuz va o‘zaro manfaatli tashqi siyosat maqsadlari BMT bilan muloqotning mazmunini belgilab berdi.

BMT Bosh Assambleyasida ko‘tarilgan tashabbuslar va qabul qilingan rezolyutsiyalar Markaziy Osiyoda tinchlik va barqarorlik, diniy bag‘rikenglik, barqaror turizm hamda Orolbo‘yi ekologik muammolariga xalqaro e’tiborni kuchaytirishga xizmat qildi. Bu jarayon O‘zbekiston milliy manfaatlari bilan xalqaro hamjamiyatning umumiy maqsadlari tutashishi mumkinligini ko‘rsatdi.

FOYDALANILGAN MANBALAR VA ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son Farmoni. “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”.

2. United Nations General Assembly. A/RES/72/283. Strengthening Regional and International Cooperation to Ensure Peace, Stability and Sustainable Development in the Central Asian Region. 22 June 2018.

3. United Nations General Assembly. A/RES/73/128. Enlightenment and religious tolerance. 12 December 2018.

4. United Nations General Assembly. A/RES/74/214. Sustainable Tourism and Sustainable Development in Central Asia. 19 December 2019.

5. United Nations General Assembly. A/RES/75/278. Declaring the Aral Sea Region a Zone of Ecological Innovations and Technologies. 18 May 2021.

6. Mirziyoyev Sh. Address to the 72nd session of the United Nations General Assembly. 19 September 2017. President of the Republic of Uzbekistan.

7. Meeting with UN Secretary-General António Guterres. 20 September 2017. President of the Republic of Uzbekistan.

8. Address by H.E. Mr. Shavkat Mirziyoyev, President of the Republic of Uzbekistan, to the UN General Assembly (video). UN Web TV, 19 September 2017.